

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์
 - 1.1 ความหมายของความคิดสร้างสรรค์
 - 1.2 องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์
 - 1.3 ลักษณะกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์
 - 1.4 การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
 - 1.5 ลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์
 - 1.6 บทบาทของครูในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
 - 1.7 คุณลักษณะของครูที่มีความคิดสร้างสรรค์
 - 1.8 แนวคิด ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์
 - 1.9 แบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์
 - 1.10 แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ทางภาษา
2. เอกสารเกี่ยวกับการใช้ภาพเป็นสื่อในการเรียนการสอน
 - 2.1 ความหมายของภาพ
 - 2.2 ความสำคัญของภาพ
 - 2.3 ภาพกับการสื่อความหมาย
 - 2.4 การใช้ภาพในการเรียนการสอน
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสั้น
 - 3.1 ความหมายของเรื่องสั้น
 - 3.2 ลักษณะของเรื่องสั้น
 - 3.3 ชนิดของเรื่องสั้น
 - 3.4 การแบ่งกลุ่มของเรื่องสั้น
 - 3.5 องค์ประกอบของเรื่องสั้น
 - 3.6 แนวทางในการสอนเขียนเรื่องสั้น
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ได้มีผู้นิยามไว้หลายท่านดังเช่น

Torrance (อ้างใน กรมวิชาการ, 2535 ก, หน้า 2) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์คือความสามารถของบุคคลในการคิดแก้ปัญหาด้วยการคิดอย่างลึกซึ้งที่นอกเหนือไปจากลำดับขั้น การคิดปกติธรรมดา เป็นลักษณะเฉพาะในตัวบุคคลที่สามารถคิดได้หลายแง่มุมผสมผสานจนได้ผลงานใหม่ที่ต้องต้องสมบูรณ์กว่าเดิม

Baron and May (อ้างใน ปราณี สุรสิทธิ์, 2541, หน้า 38) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของมนุษย์ที่จะนำไปสู่สิ่งใหม่ ๆ ผลผลิตใหม่ ๆ ทางเทคโนโลยี รวมทั้งความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งแปลกใหม่

ศรีสุรางค์ ทิณะกุล (2542, หน้า 12) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถที่มีอยู่ในตัวบุคคล เป็นลักษณะความคิดที่แปลกใหม่ ไม่ลอกเลียนแบบ มีลักษณะเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งอาจเกิดจากการคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากความคิดเดิมให้เป็นความคิดที่แปลกใหม่และแตกต่างจากความคิดเดิม เป็นงานที่สร้างสรรค์และมีประโยชน์

Guilford (อ้างใน กรมวิชาการ, 2535, หน้า 2) ได้กล่าวถึงความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถทางสมอง เป็นความสามารถที่จะคิดได้หลายทิศทางหรือแบบอนกนัย และความคิดสร้างสรรค์นี้ประกอบด้วยความคล่องในการคิด ความคิดยืดหยุ่นและความคิดที่เป็นของตนเองโดยเฉพาะ คนที่มีลักษณะดังกล่าวจะต้องมีคนที่กำลังคิดไม่กลัวถูกวิพากษ์วิจารณ์และมีอิสระในการคิดด้วย

ส่วนสมศักดิ์ ภู่วิภาดาธรรม (2535, หน้า 2) ได้กล่าวถึงนิยามความคิดสร้างสรรค์ไว้ 2 ประการว่า ประการแรก ความคิดสร้างสรรค์เป็นเรื่องสลับซับซ้อน ยากต่อการให้คำนิยามตายตัว ส่วนประการที่สอง ถ้าพิจารณาความคิดสร้างสรรค์ในเชิงผลงาน ผลงานนั้นต้องเป็นผลงานที่แปลกใหม่และมีคุณค่า กล่าวคือ ใช้ได้โดยมีคนยอมรับถ้าพิจารณาโดยยึดกระบวนการ กระบวนการนั้นต้องเป็นกระบวนการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของหรือความคิดที่แตกต่างกันอย่างมากระหว่างกัน ถ้าพิจารณาเชิงตัวบุคคล บุคคลนั้นต้องเป็นบุคคลที่มีความแปลก เป็นตัวของตัวเอง มีความคิดคล่อง มีความยืดหยุ่น และสามารถให้รายละเอียดในความคิดนั้น ๆ ได้

จากการให้คำนิยามสามารถสรุปได้ว่าความคิดสร้างสรรค์ เป็นความคิดที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากจินตนาการโดยมีลักษณะที่แตกต่างไปจากความคิดของบุคคลอื่น ความคิดสร้างสรรค์อาศัยพื้นฐานจากประสบการณ์เดิม คือ ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร การศึกษาเหตุผลและการใช้ปัญญาในการจัดสร้างรูปแบบของความคิดในรูปแบบใหม่ๆ คิดได้หลายลักษณะ หลายทิศทาง คิดได้กว้างไกล

แปลกใหม่ ไม่ซ้ำใครและสามารถเชื่อมโยงความคิดเหล่านั้นให้เกิดความสัมพันธ์กัน เพื่อการลงมือ
 สู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี อาจแสดงออกมาเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานให้
 ความคิดเชื่อมโยงจนเกิดความชัดเจนและทำให้เกิดการค้นพบสิ่งใหม่ๆ ที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์
 และมีคุณค่า

องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

กรมวิชาการ (2535, หน้า 9) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ในลักษณะ
 ดังต่อไปนี้

1. ความคิดริเริ่ม หมายถึง ความคิดที่มีลักษณะแปลกออกไป แตกต่างจากความคิด
 ธรรมดา อาจเกิดจากการนำเอาความรู้เดิมมาดัดแปลงประยุกต์เป็นสิ่งใหม่ก็ได้ เป็นความคิดที่
 เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกและไม่เคยมีใครคิดมาก่อน ต้องอาศัยความกล้าคิดกล้าลอง อาศัยจินตนาการ
 มาประยุกต์ คือคิดสร้างและหาทางทำให้เกิดผลงาน
2. ความคิดคล่อง หมายถึง ปริมาณความคิดที่ไม่ซ้ำกันในเรื่องเดียวกัน แบ่งออกเป็น
 - 2.1 ความคิดคล่องทางด้านถ้อยคำ เป็นความสามารถในการใช้ถ้อยคำได้อย่าง
 คล่องแคล่ว
 - 2.2 ความคิดคล่องทางด้านโยงความสัมพันธ์ เป็นความสามารถที่จะคิดหาถ้อยคำ
 ที่เหมือนหรือคล้ายกันได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ภายในเวลาที่กำหนดปัญหาได้อย่างรวดเร็ว
 คล่องแคล่ว และมีการตอบสนองในปริมาณที่มากกว่าในเวลาจำกัด
 - 2.3 ความคิดคล่องทางการแสดงออก เป็นความสามารถที่จะนำคำมาเรียบเรียงได้อย่าง
 รวดเร็วเพื่อให้ได้ประโยชน์ที่ต้องการ
 - 2.4 ความคล่องในการคิด เป็นความสามารถที่จะคิดในสิ่งที่ต้องการภายในเวลา
 ที่กำหนด
3. ความคิดยืดหยุ่น หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบได้หลาย
 ประเภท หลายทิศทาง แบ่งออกเป็น
 - 3.1 ความคิดยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นได้ทันที คือความสามารถที่จะพยายามคิดได้หลายอย่าง
 อย่างอิสระ
 - 3.2 ความคิดยืดหยุ่นทางการดัดแปลง เป็นความสามารถในการดัดแปลงความรู้
 หรือประสบการณ์ให้เกิดประโยชน์หลายๆ ด้าน ซึ่งมีประโยชน์ต่อการแก้ปัญหา
4. ความคิดละเอียดลออ หมายถึง ความคิดรายละเอียดเพื่อตกแต่งหรือขยายความคิดหลัก
 ให้ได้ความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ลักษณะกระบวนการความคิดสร้างสรรค์

กรมวิชาการ (2535, หน้า 8) กล่าวถึงลักษณะกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ว่า หมายถึงวิธีคิดหรือกระบวนการทำงานของสมองอย่างมีขั้นตอน ตลอดจนคิดแก้ปัญหาได้สำเร็จ ซึ่งเป็นกระบวนการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ หรือที่เรียกว่ากระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับ ปราณี สุรสิทธิ์ (2541, หน้า 46) ที่กล่าวว่า ลักษณะกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ (Creative Process) หมายถึงการคิดหรือกระบวนการทางสมองอย่างมีขั้นตอน ตลอดจนคิดแก้ปัญหาได้สำเร็จ จึงกล่าวได้ว่ากระบวนการความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

Torrance (อ้างในกรมวิชาการ, 2535, หน้า 8) ได้กล่าวถึงลักษณะและกระบวนการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ว่ามี 5 ขั้นตอนดังนี้

1. การค้นหาความจริง (Fact Finding) เป็นการพิจารณาคำตอบอันเกิดจากความสับสน ว้าวุ่นภายในใจ
2. การค้นพบปัญหา (Problem Finding) รู้ว่าปัญหาเกิดขึ้นหรือมองเห็นปัญหา
3. การหาสมมติฐาน (Idea Finding) รวบรวมความคิดและตั้งสมมติฐานขึ้น
4. การค้นพบคำตอบ (Solution Finding) การค้นพบคำตอบโดยการทดสอบสมมติฐาน
5. การยอมรับผลจากการค้นพบ (Acceptance - Finding) เป็นการยอมรับคำตอบจากการพิสูจน์เพื่อแก้ปัญหา

Wallas (อ้างในปราณี สุรสิทธิ์, 2541, หน้า 47) กล่าวว่า การทำงานอย่างสร้างสรรค์ต้องประกอบไปด้วยขั้นตอนต่าง ๆ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ (Preparation) เป็นขั้นของการทำการค้นคว้าเกี่ยวกับสภาวะการณ์แวดล้อมและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำงาน
2. ขั้นบ่มเพาะความคิด (Incubation) เป็นขั้นของการทำความเข้าใจของปัญหา ประมวลผลความคิดที่น่าจะเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหา และมองเห็นแนวทางอย่างราง ๆ ในการแก้ปัญหา
3. ขั้นพบทางออก (Illumination) เป็นขั้นที่มองเห็นลู่ทางในการแก้ปัญหาหรือทำงาน และเริ่มลงมือทำในการดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือทำงานตามแนวทางนั้น
4. ขั้นสำรวจความถูกต้อง (Verification) เป็นขั้นตอนของการทบทวนและปรับปรุงวิธีการหรือผลงานให้มีความถูกต้องสมบูรณ์และรัดกุมยิ่งขึ้น

ส่วน Welgand (อ้างใน อุทัยวรรณ ปิ่นประชาสรร, 2538, หน้า 50) ได้กล่าวว่า กระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้นดังนี้

1. ขั้นวิเคราะห์ปัญหา เป็นการกำหนดตัวปัญหาให้แจ่มชัด
2. ขั้นปฏิบัติการ เป็นขั้นรวบรวมวิธีการแก้ปัญหาที่เป็นไปได้
3. ขั้นความคิดติดขัด เป็นขั้นที่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้
4. ขั้นเกิดความคิดกระ้าง เป็นขั้นที่เกิดความคิดแวบขึ้น มองเห็นทางแก้ปัญหาทันที
5. ขั้นพิสูจน์ เป็นขั้นตรวจสอบให้แน่ใจ

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าลักษณะและกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ จะเป็นลักษณะกระบวนการคิดที่มีขั้นตอน เป็นระบบ จากโครงสร้างระดับง่ายไปจนถึงโครงสร้างที่มีความสลับซับซ้อนอย่างมาก จนนำไปสู่ขั้นตอนของกระบวนการคิดเพื่อลงมือปฏิบัติและสร้างสรรค์ผลงานออกมาเป็นรูปธรรม

การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

กรมวิชาการ (2535, หน้า 16) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์สามารถส่งเสริมและพัฒนาได้ทั้งทางตรงโดยการสอน ฝึกฝน อบรม และทางอ้อมโดยการจัดสภาพบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมความเป็นอิสระในด้านการเรียนรู้

อารี พันธัมณี (2537, หน้า 82-84) กล่าวว่า พ่อแม่ ครู ผู้ปกครอง เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก และได้กล่าวถึงหลักการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของ Torrance และหลักการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของ Blaunt และ Klausmier ดังนี้

หลักการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของ Torrance

1. ส่งเสริมให้เด็กถามและให้ความสนใจต่อคำถามของเด็ก
2. ตั้งใจฟังและเอาใจใส่ต่อความคิดแปลก ๆ ของเด็กด้วยใจเป็นกลาง
3. กระตุ้นหรือรื้อฟื้นต่อคำถามแปลกๆ ของเด็กด้วยการตอบคำถามอย่างมีชีวิตชีวาหรือชี้แนะให้เด็กหาคำตอบจากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเอง
4. แสดงให้เด็กเห็นว่าความคิดของเด็กนั้นมีคุณค่าและนำไปใช้ประโยชน์ได้
5. กระตุ้นและส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง
6. เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้และค้นคว้าอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ โดยไม่ต้องใช้วิธีหุ้ด้วยคะแนนหรือการสอบ การตรวจ
7. พึงระลึกเสมอว่า การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะต้องใช้เวลาและค่อยเป็นค่อยไป
8. ส่งเสริมให้เด็กใช้จินตนาการของตนเอง

หลักการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของ Blaunt และ Klausmier

1. สนับสนุนและกระตุ้นแสดงความคิด ตลอดจนการแสดงออกทางอารมณ์
2. เน้นสถานการณ์ที่จะส่งเสริมความสามารถนำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ ไม่จัดการแสดงออกของนักเรียนให้เป็นไปในรูปแบบเดียวตลอด
3. อย่าพยายามหล่อหลอมหรือกำหนดแบบให้เด็กมีความคิดและบุคลิกภาพเหมือนกันทุกคน
4. อย่าเข้มงวดกวดขันหรือยึดมั่นอยู่กับแบบแผนโดยถือว่าเป็นสิ่งที่นอกเหนือไปจากแบบแผนผิดไปหมด
5. อย่าสนับสนุนหรือให้รางวัลเฉพาะผลงานหรือการกระทำซึ่งมีผู้ทดลองทำยอมรับแล้ว ผลงานที่แปลกๆ ใหม่ๆ ก็ควรมีโอกาสได้รับรางวัลหรือคำชมเชยด้วย

ณัฐพงษ์ เจริญทิพย์ และคณะ (2539, หน้า 5) กล่าวถึงการจัดประสบการณ์ทางด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ว่า ผู้บริหาร โรงเรียนและครู ควรมีข้อคำนึงดังนี้

1. ควรให้อิสระในการคิด
2. หาแนวคิดหรือคำตอบให้ได้มากที่สุด
3. ไม่วิจารณ์หรือเปรียบเทียบผลงานหรือคำตอบ
4. ยอมรับความคิดทั้งหมด
5. ให้เวลาในการเพาะความคิด
6. ฝึกการคิดอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

ลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์

อัจจิมา เกิดผลและคณะ (2535, หน้า 136) สรุปลักษณะของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ว่า คือผู้ที่มีความคิดแบบอนกนัย คือความคิดกระเจา ยคิดได้มาก แปลก มีเหตุผล

ปราณี สุรสิทธิ์ (2541, หน้า 51) สรุปลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. เป็นตัวของตัวเอง มีความอิสระ ไม่ชอบตามอย่างใคร ไม่ยอมคล้อยตามความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างง่ายดาย กล้าคิด กล้าแสดงออก ของแสดงความคิดเห็น ชอบคลุกคลีอยู่ในสังคมที่ถือว่าตัวเองเป็นศูนย์กลาง
2. รักที่จะก้าวไปข้างหน้า เต็มใจทำงานหนัก อุทิศเวลาให้งาน มีความมานะมากขึ้น เพื่อทำงานยากและซับซ้อนให้สำเร็จ เปิดรับประสบการณ์อย่างไม่หลีกเลี่ยง มีประสบการณ์อย่าง

กว้างขวาง มีความเต็มใจเสี่ยง อยากรู้ อยากเห็น ตื่นตัวที่จะรับรู้ อยู่ตลอดเวลา กระตือรือร้น ขยันหมั่นเพียร มีแรงจูงใจสูง

3. ไวต่อปัญหา รับรู้เร็วและง่าย มองการณ์ไกล มีความสามารถในการคิดหลายแง่มุม ใช้ความคิดได้อย่างคล่องแคล่ว มีความยืดหยุ่นพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีเก่ามาสู่แนวทางใหม่ ช่างสงสัยและมีวินัยในการคิดหาคำตอบ

4. มีความสามารถในการใช้สมาธิ มีความสามารถในการพินิจพิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน

5. มีความคิดริเริ่ม ชอบคิด ชอบทำในสิ่งที่ซับซ้อนและแปลกใหม่ สามารถใช้คำถาม ชักถามในสิ่งที่ต้องการรู้

6. ยอมรับในสิ่งที่ไม่แน่นอน และสิ่งที่เป็นข้อขัดแย้ง อดทนต่อสิ่งที่ยังไม่แน่ชัด ไม่ขาดกลัวต่อสิ่งที่ยังไม่ทราบ สิ่งทีลึกลับและน่าสงสัยกลับเป็นสิ่งที่น่าพอใจ และตื่นเต้นที่จะเผชิญกับสิ่งนั้น

7. ไม่ชอบทำตามระเบียบหรือกฎเกณฑ์ ไม่ค่อยมีความสม่ำเสมอและไม่ชอบถูกบังคับ

8. มีอารมณ์ขัน ชอบคิดเล่นไปเรื่อย ๆ มีจินตนาการ

จากที่กล่าวมาลักษณะและพฤติกรรมของผู้มีความคิดสร้างสรรค์สูงนั้นจะต้องเป็นคนที่มีความคิดเป็นอิสระ มีความคิดริเริ่ม ชอบคิดชอบทำในสิ่งที่แปลกใหม่ ชอบมองการณ์ไกล พร้อมทั้งจะเผชิญกับปัญหา พร้อมทั้งสามารถปรับเปลี่ยนความคิดได้อย่างฉับไว หลากหลายแง่มุมเพื่อนำไปสู่สิ่งใหม่ ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่อยู่ในกรอบของระเบียบกฎเกณฑ์ และมีจินตนาการสูง

บทบาทของครูในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

อารี พันธัมฉิ (2537, หน้า 99-100) กล่าวว่า ในการสอนความคิดสร้างสรรค์นั้น ครูมีบทบาทและหน้าที่สำคัญหลายประการในสังคม แต่หน้าที่ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง คือ ครูเป็นผู้นำในวงการศึกษา กล่าวคือ ครูเป็นทั้งผู้สอนและทดลองปฏิบัติจริง มีการศึกษาค้นคว้าหางานด้วยการศึกษา และเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ดั่งาม และเผยแพร่ความรู้ทางการศึกษาที่ดีแก่สังคม

สำหรับงานด้านการสอน ครูมีหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงในการสอนเด็กให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี แก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาให้เป็นไปในรูปแบบที่ถูกต้อง และส่งเสริมพฤติกรรมความสามารถ ความถนัดของเด็กให้ได้มีโอกาสพัฒนาอย่างเต็มที่ กล่าวโดยสรุป ครูมีหน้าที่สอนให้เด็กเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก จิตใจ และทัศนคติตลอดจนการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตนในทางที่ดีงามเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของสังคม

การสอนความคิดสร้างสรรค์ก็เช่นกัน มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก ทักษะคิด และการพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ ดังที่ Williams (1971) ได้ย้ำว่าการสอนเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เน้นการสอนให้เด็กรู้จักการคิดการแสดง ความรู้สึก และการแสดงออกในวิถีทางของความคิดสร้างสรรค์

นอกจากนี้ Williams (1971) ยังกล่าวอธิบายว่า การสอนเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ นั้นมิใช่การสอนในวันนี้ แต่ในวันพรุ่งนี้ก็เลิกสอน และไม่ใช่ว่าการสอนที่สอนในปีที่แล้วต่อไปเด็ก ก็ลืม แต่การสอนเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์นั้น จะต้องสอนอย่างต่อเนื่องกันไปเป็นลำดับใน ทางตรงซึ่งได้แก่ การจัดกิจกรรม ต่าง ๆ และในทางอ้อมก็ได้แก่การปรับปรุงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจนความเข้าใจในเรื่องพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ของเด็กและระดับความสามารถ ในการแสดงออก

ฉะนั้น การสอนความคิดสร้างสรรค์นั้น จึงเน้นความสำคัญของการจัดกิจกรรมที่ทำท่าย และกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนการคำนึงถึงบรรยากาศที่ส่งเสริมให้คนกล้าคิด กล้าแสดงออก และครูเป็นบุคคลที่สำคัญที่จะทำให้กิจกรรมการเรียน การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง Miller (1969) ได้กล่าวว่า ครูจะต้องเป็นผู้ค้นหาความสามารถทางด้าน ความคิดสร้างสรรค์ภายในตัวเด็กจากพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เด็กพูด กระทำ และแสดงออก ด้วย การสังเกตอย่างใกล้ชิดเวลาเด็กทำกิจกรรมหรือทำงาน และเขายังเสริมต่อไปว่า ครูที่ต้องการจะ สนับสนุนให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์นั้น ต้องสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นกับเด็กเพื่อให้เขา กล้าแสดงความสามารถของเขาออกมา และครูไม่ควรเปรียบเทียบงานของเด็กกับเพื่อนคนอื่น ๆ หรือพิจารณางานของเด็กโดยนำมามาตรฐานของผู้ใหญ่มาเป็นเครื่องวัด

นอกจากนี้ครูควรช่วยให้เด็กได้เข้าใจด้วยว่าผลงานของเด็กแต่ละคนนั้นมีคุณค่า เพราะ เป็นการแสดงออกถึงความคิดสร้างสรรค์ของเด็กแต่ละคน ซึ่งแตกต่างกันด้านศิลปะ และสิ่งที่มีค่า มากกว่าการจะมาพิจารณาถึงรูปแบบ ขนาด และการออกแบบของเด็กแต่ละคน

คุณลักษณะของครูที่มีความคิดสร้างสรรค์

อารี รังสินันท์ (2544 อ้างถึงในอารี พันธมณี, 2545 : 114) ได้เสนอไว้ในหนังสือ ฝึกให้คิดเป็นคิดให้สร้างสรรค์ ซึ่งกล่าวถึงลักษณะของครูที่มีความคิดสร้างสรรค์ ดังนี้

1. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หมายถึงเป็นผู้มีความคิดแปลกใหม่ คิดในสิ่งที่แตกต่างและ ไม่ซ้ำกับความคิดเดิม หรือของคนอื่น มีความกล้าที่จะทดลอง หรือเล่นกับความคิดใหม่ ๆ ของตน ประกอบเป็นผู้มีความยืดหยุ่นทั้งการคิดและการกระทำ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับความคิดหรือติดอยู่ กับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งจนเกินไป หากสิ่งนั้นหรือความคิดนั้นไม่ถูกต้องเหมาะสมความคิดที่ เหมาะสมกว่า สมเหตุสมผลกว่า สามารถเปลี่ยนความคิดของตนและยอมรับความคิดของผู้อื่นได้

2. เป็นแหล่งความรู้และมีความรอบรู้ ครูที่มีความคิดสร้างสรรค์ควรเป็นผู้ที่ในใจศึกษาค้นคว้า สำรวจสิ่งต่าง ๆ อย่างกว้างขวางทั้งที่อยู่ในเรื่องหลักสูตร วิธีสอน เอกสาร ตำรา และวัสดุ อุปกรณ์การสอนหรือสื่อการสอนในรูปแบบต่าง ๆ ครูจะไม่ยึดอยู่กับเอกสารการสอนหรือคู่มือเพียงอย่างเดียว แต่ครูควรจะมีควรจะมีความรู้ดีและเป็นแหล่งความรู้ด้วยแม้จะไม่ทุกๆ ด้านหรือทุกๆ สาขาวิชา ครูไม่เพียงแต่ศึกษารวบรวมเท่านั้น แต่ควรจะคิดและริเริ่มทำขึ้นเองบ้าง และส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันจัดทำขึ้นได้ด้วย โดยเฉพาะในกรณีที่โรงเรียนไม่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะจัดหาซื้อได้

3. ความสนใจรอบด้าน ครูที่มีความคิดสร้างสรรค์ควรมีความสนใจกว้างรอบด้านสนใจกิจกรรมต่าง ๆ หลาย ๆ อย่าง และไม่ชอบทำอะไรที่ซ้ำๆ ไม่เปลี่ยนแปลง แต่กลับชอบพัฒนาความสนใจของตนเองอยู่เสมอและปรับความสนใจให้ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ สภาพแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา

4. ความสนใจนักเรียน คุณสมบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครูก็คือ มีความสนใจในนักเรียนอย่างจริงจัง ชอบสอนและทำงานร่วมกับเด็กด้วยความพอใจและตั้งใจจริง ครูจึงจำเป็นต้องสนใจให้ความเอาใจใส่ศึกษาและสังเกตเด็กของตนเองอย่างละเอียดถี่ถ้วน และมีความรู้สึกไวต่อปัญหาและสภาพแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อจะได้ทราบ เข้าใจและรู้จักเด็กของตนเองได้ดีที่สุด ทั้งในด้านสติปัญญา ความคิด อารมณ์ สังคม การปรับตัว ร่างกาย ความสามารถ ความถนัด ตลอดจนข้อบกพร่องหรือจุดอ่อนที่จะช่วยเหลือเด็กได้ ดังนั้นครูจึงควรให้ความสนใจฟัง สังเกตเด็ก เช่น ขณะที่เด็กพูด คิด แสดงออก ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ แล้วจึงประมวลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเด็กทั้งหมดนำมาจัดกิจกรรมการเรียน เพื่อส่งเสริมความสามารถและความถนัดของเด็กแต่ละคน อันจะช่วยทำให้เด็กประสบความสำเร็จให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

5. อารมณ์ขัน อารมณ์ขันเป็นลักษณะสำคัญของคนมีสุขภาพจิตดีและช่วยให้ความคิดอ่าน ปลอดโปร่งไม่ติดขัด สามารถคิดการต่อไปได้ อารมณ์ หมายถึง ความรู้สึกที่มองสิ่งแวดล้อมในแงุ่มที่ตึงเครียดแปลกใหม่ และซ้ำซาก สามารถแปรเปลี่ยนปัญหาให้เบาบางลงและสามารถสร้างความรื่นรมย์แก่ตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง โดยเฉพาะเด็ก เพราะเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นเด็กที่มุ่งมั่น ชี้แจง สนใจในสิ่งที่ตนกำลังคิดทำและบ่อยครั้งในงานสร้างสรรค์ เราอาจไม่พบกับความสำเร็จหรืออาจล้มเหลวในระยะแรก ดังนั้น บุคคลที่มีอารมณ์ขันก็จะมองปัญหาในแง่ที่ไม่เคร่งเครียด แต่ซ้ำซาก ในแงุ่มแปลกใหม่ และเรียนรู้จากความล้มเหลวเพื่อนำไปสู่การแก้ไขข้อบกพร่องและสามารถคิดค้นต่อไป

6. สุขภาพอนามัย สุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ จะเป็นลักษณะพื้นฐานที่สำคัญสำหรับครู ไม่ว่าจะเป็นสอนเด็กเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์หรือเด็กปกติโดยทั่วไป

ก็ตาม และสำหรับการสอนเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ด้วยแล้ว ยิ่งมีความจำเป็น เพราะว่าการสอนของครูจะเน้นและเกี่ยวข้องกับเด็กด้วยวิธีการสอนแบบ Individualized Instruction หรือเน้นความสามารถเฉพาะบุคคล ครูจะต้องมีการตระเตรียมบทเรียน วัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการวัดผลประเมินผลความเจริญก้าวหน้าของนักเรียนในหลายรูปแบบต้องทำงานหนักและค่อนข้างเคร่งเครียด ดังนั้นครูที่มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายดีพร้อมก็สามารถที่จะยอมรับปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมดังกล่าว ได้ดีและสามารถทำหน้าที่แนะแนวเด็กได้อย่างถูกต้อง ฉะนั้นความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจของครูจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการประกันว่าครูสามารถทำงานร่วมกับเด็กได้อย่างราบรื่น

7. คุณสมบัติส่วนตัว ครูสอนเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ควรเป็นคนที่มีรสนิยมดี การแต่งกายประณีต สวยงาม เหมาะสมกับวัย โอกาสและสถานที่ มีบุคลิกภาพ มีมารยาท มีความสามารถในการใช้ภาษาได้ดีทั้งการพูดและการเขียน พูดจาชัดเจนถูกต้อง คล่องแคล่ว สำนวนดี ตลอดจนมีกิริยามารยาทดี วางตัวได้เหมาะสมกับโอกาสและสถานที่ ติดต่อกับประสานงานกับคนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนักเรียน เพื่อน ครู และผู้ปกครองของเด็กได้ดี

กล่าวโดยสรุปครูของเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ควรมีลักษณะสำคัญ ๆ คือ ความเข้าใจ ธรรมชาติ และสามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ มีความสนใจนักเรียน ความสนใจกว้างขวาง ความรอบรู้ และเป็นแหล่งความรู้ สุขภาพอนามัยดี และมีบุคลิกภาพดี ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ จะสามารถทำให้ครูทำงานร่วมกับเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุผลดังที่คาดหวังไว้

แนวคิด ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์

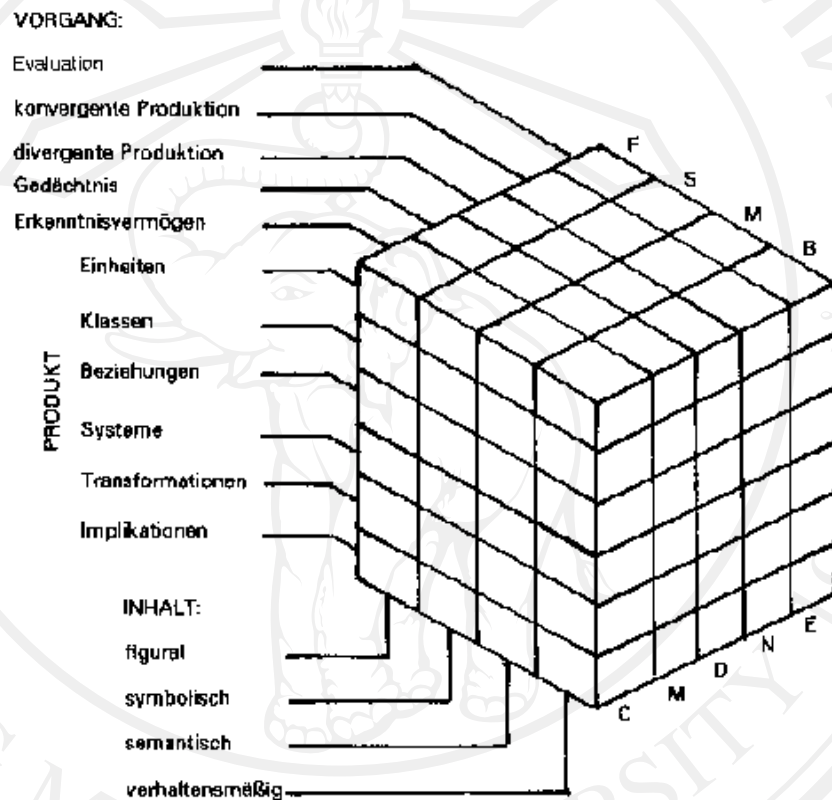
นักจิตวิทยาทางการศึกษาได้ทำการศึกษาแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ไว้อย่างหลากหลายในรูปแบบและลักษณะที่แตกต่างกันออกไป Guilford อ้างใน กรมวิชาการ (2542, หน้า 115-117) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เสนอโครงสร้างทางสมองของมนุษย์ (Structure of intellect model) ไว้ซึ่งประกอบด้วย 3 มิติ คือ ด้านเนื้อหา (Contents) ด้านการคิด (Operation) และผลการคิด (Products) ทิสนา แจมมณีและคณะ (2540) ได้อธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์โดยใช้พื้นฐานแนวคิดรูปแบบโครงสร้างสติปัญญาของ Guilford ไว้ดังนี้

มิติที่ 1 ด้านเนื้อหา (Contents) หมายถึงวัตถุหรือข้อมูลต่าง ๆ ที่รับรู้ ใช้เป็นสื่อก่อให้เกิดความคิด 5 ชนิด คือ

1. ภาพ หมายถึง วัตถุที่เป็นรูปธรรมต่างๆ ที่สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัส
2. เสียง หมายถึง สิ่งที่อยู่ในรูปของเสียงที่มีความหมาย
3. สัญลักษณ์ หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่อยู่ในรูปของเครื่องหมาย หรือสัญญาณต่าง ๆ

เช่นหนังสือ ตัวเลข

4. ภาษา หมายถึง สิ่งที่อยู่ในรูปภาษาที่มีความหมาย หรือความคิดที่เข้าใจกันโดยทั่วไป
5. พฤติกรรม หมายถึง สิ่งที่ไม่ใช่ถ้อยคำ แต่เป็นการแสดงออกของมนุษย์
- มิติที่ 2 ด้านวิธีคิด หรือด้านการปฏิบัติการ (Operation) หมายถึงกระบวนการคิดต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมาประกอบด้วยความสามารถ 5 ชนิดซึ่งแสดงออกมาให้เห็นภาพดังนี้

ภาพ 1 แสดงมิติด้านวิธีคิด หรือด้านการปฏิบัติการ โครงสร้างทางสมองของมนุษย์

จากแผนภาพแสดงให้เห็นถึงมิติด้านวิธีคิด หรือด้านการปฏิบัติการ โครงสร้างทางสมองของมนุษย์ที่สร้างขึ้นมาประกอบด้วยความสามารถ 5 ชนิด คือ

1. การรับรู้และเข้าใจ เป็นความสามารถทางสติปัญญาของมนุษย์ในการรับรู้และเข้าใจ
2. การจำ เป็นความสามารถทางสติปัญญาของมนุษย์ในการสะสมเรื่องราวหรือข่าวสาร และสามารถระลึกได้เมื่อเวลาผ่านไป
3. การคิดแบบอนกนัย เป็นความสามารถในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าและสนองออกมาได้หลายแบบหลายวิธี

3.1 การคิดแบบเอกนัย เป็นความสามารถในการสรุปข้อมูลที่ดีที่สุดและถูกต้องที่สุดจากข้อมูลหลากหลายที่มีอยู่

3.2 การประเมินค่า เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการตัดสินใจที่รับรู้ จำได้ หรือ กระบวนการคิดนั้นมีคุณค่ามีความถูกต้อง และเหมาะสมเพียงไร

มิติที่ 3 ด้านผลผลิต (Products) หมายถึงความสามารถที่เกิดจากการผสมผสานมิติด้านเนื้อหาและด้านปฏิบัติการเข้าด้วยกันเป็นผลผลิต เมื่อสมองรับรู้ วัตถุ ข้อมูล ทำให้เกิดการคิดในรูปแบบต่าง ๆ กันซึ่งสามารถแสดงออกมาต่างกัน 6 ชนิด คือ

1. หน่วย เป็นสิ่งที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวและมีความแตกต่างจากสิ่งอื่น
2. จำพวก เป็นกลุ่มของสิ่งต่างๆ ซึ่งมีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน
3. ความสัมพันธ์ เป็นการเชื่อมโยง 2 สิ่งเข้าด้วยกัน เช่นการเชื่อมโยงลูกโซ่ เชื่อมโยงคำ

ความหมาย

4. ระบบ เป็นแบบแผนหรือรูปแบบจากการเชื่อมโยงสิ่งหลาย ๆ สิ่งเข้าด้วยกัน
5. การแปลงรูป เป็นการเปลี่ยนแปลงการหมุนเวียนกลับ การขยายความ ข้อมูล

จากสภาพหนึ่งไปยังอีกสภาพหนึ่ง

6. การประยุกต์ เป็นผลการคิดที่คาดหวังหรือการทำนายจากข้อมูลที่กำหนดให้

แบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางสมองของแต่ละบุคคลซึ่งจะต้องอาศัยการชี้วัดของแบบทดสอบจึงจะสามารถประเมินได้ว่าบุคคลผู้นั้นมีความคิดสร้างสรรค์อยู่ในระดับที่มากหรือน้อยเพียงใด ซึ่งกรมวิชาการ (2535, หน้า 29-50) ได้กล่าวถึงแบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ไว้ 3 แบบคือ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ทางภาษา แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ทางสังคม แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะ และแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ โดยกล่าวถึงขั้นตอนในการสร้างแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ว่ามีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและการใช้แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์
2. นำข้อมูลและแนวคิดต่างๆ ที่ได้มาทำการสร้างแบบทดสอบ
3. นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของภาษาและแนวการตอบแบบทดสอบ
4. ปรับปรุงแบบทดสอบจากผลการทดลองใช้

5. หาคุณภาพของแบบทดสอบได้แก่ ความตรง ความเชื่อมั่น และอำนาจจำแนกบุคคลของแบบทดสอบ

สรุปได้ว่าการเลือกใช้แบบทดสอบวัดความคิดสร้างสรรค์ ควรพิจารณาและเลือกใช้ให้ถูกต้องสอดคล้องกับคุณลักษณะของบุคคล ส่วนการจะได้มาซึ่งคุณภาพของแบบทดสอบที่ดี ผู้สร้างควรมีการศึกษาแนวคิดมาทำการสร้างแบบทดสอบและนำไปทดลองใช้ให้เหมาะสม เพื่อปรับปรุงแบบทดสอบให้เกิดประสิทธิภาพในการนำไปใช้

แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ทางภาษา

กระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถทางด้านการคิดที่สามารถทดสอบได้โดยการสร้างแบบทดสอบให้สอดคล้องและสัมพันธ์กับหลักการและทฤษฎีของความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งกรมวิชาการ (2535, หน้า 29-36) กล่าวถึงลักษณะของแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิด ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ทั้ง 12 แบบ ดังนี้

1. แบบความเหมือน (Similarities) ของWallach และ Kogan แบบทดสอบนี้จะให้นักเรียนบอกว่า ภาพที่นักเรียนเห็นมีอะไรที่คล้ายหรือเหมือนกันบ้าง บอกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ภายในเวลาที่กำหนด
2. แบบประโยชน์ของสิ่งเหมือน (Alternate Uses) ของWallach และ Kogan แบบทดสอบนี้จะให้นักเรียนบอกประโยชน์ของสิ่งของที่กำหนดให้มาให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ภายในเวลาที่กำหนด
3. แบบพวกเดียวกัน ของ Wallach และ Kogan แบบทดสอบนี้จะให้นักเรียนหาคำตอบจากสิ่งที่กำหนดให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ภายในเวลาที่กำหนด
4. แบบความคล่องในการใช้คำ แบบทดสอบนี้จะให้นักเรียนเขียนคำที่ขึ้นต้นหรือลงท้ายด้วยพยัญชนะ หรือคำที่กำหนดให้นั้น ให้มีความหมาย และได้จำนวนคำมากที่สุด เท่าที่จะมากได้ภายในเวลาที่กำหนด
5. แบบผลที่จะเกิดตามมา ของ Torrance แบบทดสอบนี้จะให้นักเรียนคาดคะเนผลที่จะเกิดตามมาจากคำถามที่กำหนดให้ โดยบอกให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ภายในเวลาที่กำหนด
6. แบบการสร้างคำจากอักษรในคำที่กำหนดให้ คือให้นักเรียนใช้อักษรจากคำที่กำหนดมาให้มาสลับกันใหม่ให้ได้มากที่สุดภายในเวลาที่กำหนด โดยคำที่เกิดขึ้นใหม่จะต้องมีความหมาย
7. แบบการหาคำที่มีความหมายคล้ายกัน คือให้นักเรียนหาคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกันหรือใกล้เคียงกับคำที่กำหนดให้ได้มากที่สุดภายในเวลาที่กำหนด
8. แบบความหมายของภาพ คือให้นักเรียนพิจารณาและตอบคำถามว่าบุคคลในภาพนั้นควรจะทำอะไรบ้าง บอกมาให้ได้มากที่สุดภายในเวลาที่กำหนด

9. แบบความสัมพันธ์ทางสังคม คือให้นักเรียนดูภาพและตอบคำถามว่าบุคคลในภาพนั้นควรจะพูดอย่างไรบ้าง บอกมาให้ได้มากที่สุดภายในเวลาที่กำหนด

10. แบบการตั้งคำถามแปลก คือกำหนดเรื่องให้อ่านหรือดูภาพ เมื่ออ่านจบหรือดูภาพแล้ว ให้ตั้งคำถามเรื่องให้อ่านหรือภาพที่ดูให้ได้ข้อในแง่มุมต่างๆ อย่างพิสดารให้ได้มากที่สุด ถ้าได้คำตอบที่คนอื่นคาดไม่ถึงจึงจะได้คะแนนมาก

11. แบบการแต่งเรื่องสั้น คือให้เขียนความเรียงจากภาพภายในเวลาที่กำหนด หรือให้นักเรียนพิจารณาภิรยาอาการต่างๆ ในภาพ แล้วให้เขียนเรื่องสั้น ให้ได้ความว่าแต่ละคนรู้สึกอย่างไร ทำอย่างไร และเพราะเหตุใดจึงคิดหรือรู้สึกอย่างนั้น โดยเขียนให้ได้เรื่องมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

12. แบบระลึกถึงหรือคิดถึง คือกำหนดข้อความให้พร้อมกับคำที่ขีดเส้นใต้ เมื่อเห็นคำที่ขีดเส้นใต้นั้นทำให้เกิดถึงหรือนึกถึงเรื่องใด บอกให้มากที่สุด ยิ่งคิดแปลกใหม่มากเท่าใดก็ยิ่งได้คะแนนมาก

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ทางภาษาเป็นเครื่องมือที่สามารถใช้วัดความคิดสร้างสรรค์ซึ่งในการสร้างแบบทดสอบควรสร้างขึ้นใช้โดยให้มีความสอดคล้อง สัมพันธ์กับแนวคิด หลักการ และทฤษฎี ความคิดสร้างสรรค์รูปแบบต่างๆ อาทิ แบบความเหมือน แบบประโยชน์ของสิ่งเหมือน แบบพวกเดียวกัน แบบความคล่องในการใช้คำ และแบบผลที่จะเกิดขึ้นตามมาเป็นต้น เพื่อจะเป็นประโยชน์ทางการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับตัวบุคคล

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาพเป็นสื่อในการเรียนการสอน

ความหมายของภาพ

สารานุกรมการสื่อสาร (อ้างใน นิพนธ์ สุขปริดี, 2528, หน้า 7) ให้ความหมายภาพ คือ สื่อกกลางของการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ทักษะคติ ความรู้ ประสบการณ์ของกระบวนการสื่อสาร กิดานันท์ มลิทอง (2540, หน้า 44) และวาสนา ขาวหา (2533, หน้า 26) กล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันกับ ภาพ (Visual) หรือที่เรียกว่า ทักษะวัตถุ คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับจักขุประสาท หรือสิ่งที่ตามองเห็นอาจเป็น คน สัตว์ สิ่งของ หรือในรูปแบบสัญลักษณ์ ภาพถ่าย ภาพพิมพ์ ภาพเขียน ภาพกราฟฟิก

ประหยัด จีระวรพงศ์ (อ้างใน วันดี ทองงอก, 2541, หน้า 53) กล่าวว่าภาพ คือตัวแทนของสิ่งที่ทำให้คนเราสามารถรับรู้ได้ด้วยการเห็นเกี่ยวกับคน สถานที่ และสิ่งของที่สามารถนำมาอธิบายรายละเอียด รูปร่าง แบบ ขนาด และสี แทนของจริงได้ มี 3 ลักษณะ คือ

1. ภาพเหมือนจริง ได้แก่ รูปภาพที่มีขนาดรูปร่างเหมือนจริง มีรายละเอียดและสีเป็นธรรมชาติ ได้แก่ ภาพถ่าย ภาพวาดเหมือน และภาพโครงร่างเหมือนจริง
2. ภาพเชิงเปรียบเทียบล้อเลียนความเป็นจริง ได้แก่ รูปภาพการ์ตูนหรือภาพล้อ
3. ภาพนามธรรม ได้แก่ ภาพที่ไม่มีรูปร่างเหมือนจริงแต่ใช้สัญลักษณ์ และตัวเลขแทน ได้แก่ แผนที่ แผนที่ผัง แผนที่ภูมิ แผนที่สถิติ

โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็น อธิบายสิ่งที่ต้องการให้เห็นจริง เพื่อให้ผู้ดูเข้าใจ อ่านและจดจำได้สะดวก

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ภาพ หมายถึง ทัศนวัตถุที่เป็นตัวแทนหรือจำลองจากของจริง เพื่อถ่ายทอดเรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของที่รับรู้ หรือเรียนรู้ด้วยการมองเห็น อาจมีลักษณะเป็นภาพถ่าย ภาพร่าง ภาพวาด ภาพการ์ตูน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง แผนที่ภูมิ แผนที่ภาพ หรือแผนที่ก็ได้

ความสำคัญของภาพ

ภาพจัดได้ว่าเป็นภาษาสากลหรือที่เรียกว่า อวัจนภาษา ชนิดหนึ่ง เป็นภาษาที่ใช้ในกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ ก่อนภาษาพูดและภาษาเขียนเพราะ สามารถให้ความหมายได้เข้าใจง่ายและชัดเจน ด้วยความเป็นรูปธรรมทำให้เกิดการรับรู้และเรียนรู้ได้ดี ซึ่งจากการศึกษาของนักการศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 พบว่าการเรียนรู้โดยการรับรู้ผ่านทางตามากถึงร้อยละ 83 ทางหูร้อยละ 11 ทางสัมผัสร้อยละ 3.5 ทางจมูกร้อยละ 1.5 และทางลิ้นร้อยละ 1 (อ้างในบงกช ตำราญ, 2543, หน้า 19) แสดงให้เห็นว่ามนุษย์เราเรียนรู้โดยการมองเห็นมากกว่าประสาทสัมผัสอื่น ตามประวัติการสื่อสารของมนุษย์

กิดานันท์ มลิทอง (2540, หน้า 43) กล่าวว่าภาพเป็นสิ่งที่สำคัญสามารถใช้ในการสื่อสารและสื่อความหมายได้เป็นอย่างดี มีความเป็นรูปธรรมที่สามารถอธิบายความหมายได้ในตนเอง เข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันของเราอย่างมาก ทั้งภาพโทรทัศน์ ภาพเขียน ภาพวาด ในนิตยสาร หนังสือพิมพ์ และแผ่นโฆษณา แสดงให้เห็นว่าภาพนั้นสามารถช่วยเรื่องการสื่อสารและมีบทบาทในการดำรงชีวิต

นิพนธ์ สุขปริติ (2548, หน้า 20-22) กล่าวว่าถึงประโยชน์การใช้ภาพในการสื่อสารว่า

1. เป็นภาพนิ่งที่แสดงให้เห็นรายละเอียดของวัตถุที่เคลื่อนที่ได้ชัดเจนเป็นเวลานานตามความต้องการ แสดงอาการ สถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลง การเคลื่อนไหว หรือเหตุการณ์ในขั้นตอนของกระบวนการการเปลี่ยนแปลงให้ชัดเจน

2. สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ได้ใกล้เคียงกับสถานการณ์ความเป็นจริง
 3. สามารถสื่อสารได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีสื่ออื่นประกอบ และสามารถสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึก ทศนคติ และประสบการณ์ในกระบวนการสื่อสารที่สามารถเป็นทั้งสื่อทางเดียวและสื่อประสม

4. สามารถแพร่กระจายได้สะดวกและรวดเร็ว ผู้รับสามารถดูได้ทันทีโดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมือในการดู

ดังนั้นภาพจึงมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันเพราะสามารถสร้างความเชื่อมั่น ถ่ายทอด เผยแพร่ความรู้ ข่าวสาร แนวคิด ทศนคติ อารมณ์ และประสบการณ์ไปยังบุคคลอื่นให้เข้าใจซึ่งกันและกัน ทั้งในระบบการศึกษา การทหาร การแพทย์ ระบบสารสนเทศ และการประชาสัมพันธ์ รวมถึงการโฆษณา

ภาพกับการสื่อความหมาย

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์การใช้ภาพในการสื่อสารให้ผู้อื่นเห็น รับรู้ด้วยการมองเห็นเนื่องกันมานานนับแต่ยุคหิน และถ่ายทอดพัฒนารูปแบบมาจนเป็นภาพที่มีประสิทธิภาพสูงในปัจจุบันการสื่อสารด้วยภาพนั้น วิลพร อัยสม (2546, หน้า 24) กล่าวว่ามียู่ 3 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบที่เหมือนจริง เป็นรูปแบบที่เข้าใจง่าย เมื่อดูภาพถ่ายคนดูจะรู้ทันทีว่า ภาพนั้นเป็นเรื่องราวอะไร หรือผู้ถ่ายภาพต้องการบอกอะไรแก่คนดู การใช้รูปแบบที่เหมือนจริงจะทำให้ภาพเข้าถึงคนดูทุกกลุ่มไม่ว่าชาติใด ภาษาใด นอกจากนั้นพื้นฐานทางการศึกษา อายุ ตลอดจนวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของคนดู ก็ไม่เป็นอุปสรรคในการรับรู้เรื่องราวจากภาพลักษณะนี้

2. รูปที่ใช้สัญลักษณ์ การสื่อความหมายทางภาพโดยใช้สัญลักษณ์ เป็นรูปแบบการสื่อความหมายที่ยากแก่การเข้าใจ มากกว่ารูปแบบที่เหมือนจริง เพราะมิได้บอกเรื่องราวหรือเนื้อหาแก่คนดูอย่างตรงไปตรงมา เช่นภาพทุ่งนาที่เหลืองอร่าม แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ภาพท้องทะเลที่สงบ ว่าง้าง แสดงถึงความเปล่าเปลี่ยว ภาพนกพิราบแสดงถึงสันติภาพ เป็นต้น จึงมีข้อพิจารณาว่า การเลือกใช้สัญลักษณ์ในการบอกความหมายนั้น จะต้องแน่ใจว่าคนดูหรือกลุ่มเป้าหมายของคนเรามีความรู้หรือประสบการณ์ที่จะเข้าใจ หรือสามารถแปลความหมายของสัญลักษณ์ได้ถูกต้อง เพราะการจะเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ได้นั้นจำเป็นต้องมีประสบการณ์ร่วมกัน หรือมีการเรียนรู้สัญลักษณ์นั้น

3. รูปแบบที่เป็นนามธรรม เป็นการสื่อความหมายด้วยภาพที่มุ่งแสดงเนื้อหาและความหมาย ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกโดยมิได้มุ่งเน้นความเหมือนจริง แต่ใช้วิธีจัดองค์ประกอบแห่งศิลปะให้เป็นภาพที่มีความหมาย ภาพที่ใช้รูปแบบนามธรรมในการสื่อความหมาย อาจจะไม่บอกเรื่องราวโดยตรง หรือภาพนั้นอาจจะดูไม่มีความหมาย แต่เมื่อดูภาพนั้นแล้วคนดูจะเกิด

ความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น อาจจะรู้สึกถึงความอ่อนหวานของพื้นผิว และแสงเงาที่นุ่มนวล อาจจะรู้สึกถึงการเคลื่อนไหว และชีวิตของแสงหรือสีที่สดใส

เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบทั้ง 3 แล้วจะเห็นได้ว่าการสื่อความหมายของภาพในรูปแบบแรก สามารถแปลความหมายได้ง่ายที่สุด แต่รูปแบบที่สองและสาม การแปลความหมายขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์ ความคิดคำนึงและจินตนาการของคนดู

ครุณี ธีรณัฏฐ์ (2530) กล่าวถึงภาพที่มีลักษณะเนื้อหาที่สามารถดึงดูดความสนใจจากผู้ดู ได้ดีกว่า การมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. คน ซึ่งก็ไม่ควรมีมากเกินไป เพราะจะทำให้ไม่น่าสนใจ ขณะเดียวกันภาพคนก็ควรให้ ดูเป็นธรรมชาติมากที่สุด

2. การกระทำ ภาพควรแสดงการกระทำของคนในภาพว่ากำลังทำอะไรอยู่ เพื่อให้เกิด อารมณ์คล้ายตามภาพที่ปรากฏ

3. สิ่งของ ควรถ่ายภาพสิ่งที่สื่อความหมายได้ และเข้าใจร่วมกัน เช่น ไม้กางเขน ธง

4. ความหมาย ภาพที่ดีต้องให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายที่ช่างภาพต้องการได้

Bergin (อ้างใน วันดี ทองเอก, 2541 ,หน้า 19) ได้แบ่งประเภทของภาพขาวไว้ดังนี้

1. ภาพทารกและเด็ก

2. ภาพทิวทัศน์ และภาพท้องเที่ยว

3. ภาพผู้คนและสถานที่

4. ภาพที่อยู่ในความสนใจของคนทั่วไป ได้แก่ คน สัตว์ ธรรมชาติ และวิทยาศาสตร์

5. ภาพความสนใจเฉพาะด้าน ได้แก่ กีฬา งานสังคม แฟชั่น และธุรกิจ

ดังนั้นภาพหนึ่งภาพสามารถกระตุ้นให้เกิดความคิด จินตนาการได้อย่างหลากหลายหาก ภาพนั้นแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของบุคคล สัตว์ หรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่สามารถสร้างความรู้สึกหรืออารมณ์ให้ผู้ดูคล้ายตาม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ภาพเป็นสื่อที่มนุษย์ใช้สื่อสาร สร้างความเข้าใจร่วมกันได้ ไม่ว่าจะ เป็นชนชาติใด หรือใช้ภาษาอะไร ทั้งนี้เพราะการรับรู้ภาษาภาพ เกิดจากการมองเห็นด้วยตา จากนั้นไปผ่านการประมวลผลของสมองและจิตใจ ทำให้เกิดการรับรู้และทำความเข้าใจ ซึ่งการรับรู้ ของแต่ละคนขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การฝึกฝน การได้เห็นและการสังเกตผลงานศิลปะ แต่การ แปลความหมายของภาษาภาพนั้น มีความแตกต่างจากภาษาเขียน เพราะภาษาเขียนมีหลักภาษา หรือไวยากรณ์ที่ค่อนข้างตายตัว แต่ภาษาภาพไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวแน่นอน สามารถแปลความหมาย ได้มากมายหลายแนวทาง ดังนั้นในการแปลความหมายของภาษาภาพจะต้องฝึกทักษะทางการรับรู้ ภาษาภาพที่ประกอบด้วย ส่วนมูลฐานทางศิลปะ อันได้แก่ เส้น รูปร่าง รูปทรง สี แสงเงาและ

หลักการทางศิลปะ อันได้แก่ จังหวะ การเคลื่อนไหว คุณภาพ รวมถึงสิ่งต่าง ๆ มาประกอบกัน เป็นผลงานศิลปะที่ศิลปินใช้เป็นภาษาในการสื่อสารแนวคิด ความหมาย จินตนาการ และมีคุณค่าทางความงาม

การใช้ภาพในการเรียนการสอน

กิดานันท์ มลิทอง (5540, หน้า 43) กล่าวว่าไว้ว่า ในปี ค.ศ. 1658 Comenius เป็นบุคคลแรกที่ใช้ภาพในการอธิบายคำสอนของครูในหนังสือโลกแห่งภาพ The Orbis Picture ซึ่งเป็นหนังสือสำหรับนักเรียนที่เรียนภาษาละตินและวิทยาศาสตร์ ถือว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มแรกของโลกที่มีภาพประกอบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพเป็นรูปธรรม เข้าใจเนื้อหาสาระได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งการใช้ภาพที่เหมาะสมเป็นสื่อการเรียนการสอนสามารถสร้างคุณค่าและประโยชน์

ประหยัด จีระวรพงศ์ (2540, หน้า 86-87) กล่าวว่า ภาพสามารถสื่อความเข้าใจได้ชัดเจนกว่าการพูดอธิบาย เพราะมองเห็นเป็นรูปธรรมที่จำลองความเป็นจริงทั้งใกล้และไกลมาศึกษาในชั้นเรียนได้โดยไม่จำกัดเวลา ผู้สอนสามารถดัดแปลงให้เหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ได้ทุกโอกาส รูปภาพยังช่วยให้เกิดมโนภาพที่เกิดจากการฟังถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สรุปเนื้อหาการเรียนรู้เรื่องนั้น ๆ ได้ และสามารถเข้าใจความรู้สึก อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เช่น ทั้ง ขยะแขยง หวาดเสียว สงสาร รัก เศร้า ภาควุมิใจ หวงเห่น หรือหลงใหล และสามารถจุดประกายให้ผู้เรียนสนใจเกิดความอยากรู้อยากเห็นและมีความกระตือรือร้นในการเรียนได้

บงกช ตำราญ (2543, หน้า 23) กล่าวว่าลักษณะของภาพที่ดีนั้นควรเป็นภาพที่แสดงออกซึ่งความคิดเดียว มีการสะท้อนความรู้สึกให้มโนทัศน์เชิงสร้างสรรค์ มีความคิดฝันจินตนาการที่กว้างไกล ให้อารมณ์ขัน มีความหมายทางนามธรรมอย่างกระจ่างชัด ให้ภาพประทับใจที่ทนนาน และดึงดูดความสนใจได้อย่างดี

ชม ภูมิภาค (2545, หน้า 143) ได้เสนอแนวทางการเลือกรูปภาพสำหรับการเรียนการสอนไว้ว่า ภาพที่ใช้ต้องเหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ วัยผู้เรียน ถูกต้องตามความเป็นจริง เสนอเนื้อหาที่สำคัญเพียงเรื่องเดียวที่สอดคล้องกับประสบการณ์เดิมและมีความชัดเจนสังเกตง่าย หากเป็นภาพสีเด็กจะชอบมากกว่าภาพขาวดำและสร้างความสนใจได้ดี

ฉลอง สุรวัฒนบุรณ (2548, หน้า 240) กล่าวถึงการใช้ภาพประกอบการเรียนการสอนไว้ สอดคล้องกันคือ การใช้รูปภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นที่นิยมของครูเนื่องจากภาพเป็นสื่อที่หาได้ง่ายที่สุด มีราคาถูก ใช้ง่าย ไม่จำเป็นต้องมีอุปกรณ์พิเศษ ครูสามารถสร้างหรือทำได้ง่ายและยังสามารถดึงดูดความสนใจเป็นแรงจูงใจในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เป็นเครื่องมือที่มีพลังและประสิทธิภาพมาก

สรุปได้ว่าการใช้ภาพเป็นสื่อในการเรียนการสอนสามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียน เข้าถึงผู้เรียนได้ง่าย ช่วยพัฒนาความคิด ภาษา บุคลิกภาพของผู้เรียนให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับโลกภายนอกได้ การเลือกภาพเพื่อใช้ประกอบในการเรียนการสอนควรเลือกให้เหมาะสมและสอดคล้องกับจุดประสงค์ในการเรียนการสอน ความสนใจ และวัยของผู้เรียน และองค์ประกอบของภาพที่ดีจะช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้กับตัวผู้เรียน ได้ดียิ่งขึ้น

เอกสารที่เกี่ยวข้องเรื่องสั้น

ความหมายของเรื่องสั้น

เรื่องสั้นเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วบันเทิงคดีประเภทหนึ่งที่มีผู้นิยมอ่านกันอย่างแพร่หลาย เพราะผู้อ่านสามารถอ่านจบเพียงแค่วรรณกรรมอันสั้น ซึ่งมีความแตกต่างจากนวนิยายตรงที่ต้องใช้เวลาในการอ่านมากพอสมควร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2539, หน้า 710) ได้ให้ความหมายของเรื่องสั้นว่าเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้วรูปแบบหนึ่ง มีลักษณะคล้ายนวนิยาย แต่สั้นกว่า โดยมีเหตุการณ์ในเรื่องและตัวละครน้อย มักจบแบบพลิกความคาดหมาย หรือจบแบบทิ้งให้คิดเป็นต้น

ปราณี สุรสิทธิ์ (2541, หน้า 35) ได้ให้ความหมายของเรื่องสั้นพอสรุปได้ว่า เรื่องสั้นคือบันเทิงคดีประเภทหนึ่งที่เริ่มได้รับความนิยมในประเทศไทย เรื่องสั้นไม่ใช่เรื่องจริงเป็นเรื่องสมมุติ มีลักษณะและองค์ประกอบคล้ายนวนิยาย แต่จะแตกต่างกันตรงที่เรื่องสั้นจะมีความยาวน้อยกว่า และแนวคิดหลักไม่ซับซ้อนเหมือนนวนิยาย โดยปกติแล้วเรื่องสั้นจะมีแนวคิดหลักเพียงประเด็นเดียว มีตัวละครน้อย มีบทสนทนาและคำบรรยายกระชับ ซึ่งลักษณะเด่นเหล่านี้ต้องนำไปสู่ความสมบูรณ์ในตัวเองของเรื่องสั้น และทำให้เรื่องสั้นมีลักษณะเสร็จสิ้นกระเสาะความในตัว

ส่วนเรื่องเดช จันทรศิริ (2544, หน้า 23) แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องสั้นในฐานะที่ผ่านประสบการณ์ในการเป็นบรรณาธิการว่า เรื่องสั้นคือเรื่องแต่งที่อ่านรวดเดียวจบภายในหนึ่งชั่วโมง แล้วประทับใจไปชั่วชีวิต

ดังนั้นเรื่องสั้นจึงหมายถึง งานเขียนที่อยู่ในรูปแบบของบันเทิงคดีขนาดสั้นที่มีการเสนอแนวคิดสำคัญเพียงประเด็นเดียว ไม่สลับซับซ้อน มีข้อจำกัดในด้านองค์ประกอบ ได้แก่ จากบทสนทนา ตัวละคร และความยาวของเรื่อง ซึ่งจะต้องกระชับ ลงตัวนอกจากนี้เรื่องสั้นที่ดีจะต้องสร้างความประทับใจและให้คุณค่ากับตัวผู้อ่านหลังจากอ่านจบด้วย

ลักษณะของเรื่องสั้น

เปลื้อง ณ นคร (อ้างใน ไพโรจน์ บุญประกอบ, 2539, หน้า 39) ได้สรุปลักษณะของการเขียนประเภทเรื่องสั้นตามความเห็นของ J. Berg Esenwein ไว้ 7 ประการคือ

1. เรื่องสั้นต้องมีเหตุการณ์สำคัญอันเป็นต้นเรื่องแต่เพียงอย่างเดียว
2. เรื่องสั้นต้องมีตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในท้องเรื่องเพียงตัวเดียว
3. เรื่องสั้นต้องมีจินตนาการ หรือมีโนภาพให้ผู้อ่านเห็นคล้อยตามไปด้วย
4. เรื่องสั้นต้องมีโครงเรื่องหรือผูกเค้าเรื่องให้ผู้อ่านสนใจและสนใจ
5. เรื่องสั้นต้องเขียนอย่างกระชับรัดกุม
6. เรื่องสั้นต้องมีการจัดรูป ลำดับเหตุการณ์ให้มีชั้นเชิงชวนอ่าน
7. เรื่องสั้นต้องทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง

เจือ สตะเวทิน (2518, หน้า 238-239) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะของเรื่องสั้นว่า จะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 5 ประการ คือ

1. เรื่องสั้นจะต้องมีโครงเรื่อง (Plot) หมายถึงจะผูกเค้าโครงของเรื่อง เป็นการร่างเรื่องอย่างคร่าวๆ ว่าจะให้เหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างไร ดำเนินไปอย่างไรและจบลงอย่างไร จึงจะสามารถแสดงจุดมุ่งหมายของเรื่องได้เด่นชัดที่สุด และจะต้องคำนึงถึงความน่าติดตามด้วย
2. เรื่องสั้นต้องมีจุดมุ่งหมายของเรื่องเพียงประเด็นเดียว เรื่องสั้นเรื่องหนึ่งควรแสดงโลกทัศน์หรือความคิดในแง่หนึ่งของชีวิตเพียงประการเดียว ขอให้รำลึกว่าเรื่องสั้นมีข้อจำกัดด้านความยาว ซึ่งผู้เขียนจะต้องพยายามแสดงจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะสื่อสารของตนให้ชัดเจนด้วยข้อความไม่กี่หน้า ผิดกับการเขียนนวนิยาย ซึ่งผู้เขียนสามารถแสดงความเห็นและประเด็นปัญหาได้มากกว่า
3. เรื่องสั้นต้องใช้เวลาและเวลาในการดำเนินเรื่องน้อย เรื่องสั้นส่วนใหญ่มักมีฉากสำคัญเพียงฉากเดียว เปิดเรื่อง ดำเนินเรื่องและปิดเรื่องที่ฉากนั้น ส่วนเวลาในการดำเนินเรื่องน้อยมิได้หมายความว่าระยะเวลาในการดำเนินเหตุการณ์ในเรื่องจะยาวนานเกินเท่านั้นเท่านี้ไม่ได้ ระยะเวลาของเหตุการณ์ในเรื่องสั้นอาจจะต่อเนื่องหลายชั่วชีวิตของคนก็ได้ แต่ผู้เขียนจะต้องแสดงออกให้เห็นกระชับ โดยใช้ศิลปะของการเขียน
4. เรื่องสั้นจะต้องมีตัวละครน้อย เนื่องจากลักษณะของเรื่องสั้นจะต้องมีเหตุการณ์สำคัญอย่างเดียว จุดมุ่งหมายเดียวและผลของเรื่องเพียงอย่างเดียว จึงจำเป็นต้องมีตัวละครน้อยด้วย เพื่อดำเนินเรื่องไปสู่จุดหมายสำคัญของเรื่องได้รวดเร็วและเป็นเอกภาพ
5. เรื่องสั้นต้องมีขนาดสั้น มีหลักพอสรุปได้ว่าคำทุกคำที่เขียนลงไปจะต้องมีผลต่อการไปสู่จุดมุ่งหมายของเรื่อง ไม่บรรยายหรือพรรณนาโดยยืดยาวโดยใช้เหตุ แต่จะกำหนดว่าความยาว

ควรเป็นเท่าไรนั่นก็ทำได้ยาก ปกติเรื่องสั้นที่ดีพิมพ์ตามนิตยสารจะมีความยาว 4-6 หน้า
กระดาษพิมพ์ยาว แต่ที่สั้นหรือยาวกว่านี้ก็มีบ้าง

บุญยงค์ เกศเทศ (มปป., หน้า 298) กล่าวถึงลักษณะเรื่องสั้นว่า เรื่องสั้นที่ดีต้องมีลักษณะ
ดังต่อไปนี้

1. มีโครงเรื่องเพียงโครงเรื่องเดียว
2. มีแก่นเรื่องเพียงอย่างเดียว
3. มีตัวละครน้อย
4. มีความยาวไม่มากนัก ยาวประมาณ 4,000-5,000 คำ
5. มีเทคนิคเฉพาะในการปิดเรื่อง
6. มีฉากน้อย

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า เรื่องสั้นจะต้องมีลักษณะที่น่าเสนอแนวคิดหรือแก่น
เรื่องที่สำคัญเพียงประเด็นเดียว โครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีตัวละครน้อย มีฉากและเวลาที่จำกัด และ
ต้องมีสภาวะที่เสร็จสิ้นกระแสความในตัวเอง สื่ออารมณ์ ความคิดความรู้สึกของผู้เขียนได้เป็น
อย่างดี จบเรื่องอย่างประทับใจ

ชนิดของเรื่องสั้น

เปลื้อง ณ นคร (2541, หน้า 130) กล่าวถึงชนิดของเรื่องสั้นว่าแบ่งออกเป็น 4 ชนิด คือ
ชนิดผูกเรื่อง ชนิดสร้างตัวละคร ชนิดใช้แนวคิด และชนิดสร้างบรรยากาศ

ถวัลย์ มาศจรัส (2540, หน้า 50-53) ได้กล่าวถึงชนิดของเรื่องสั้นเพิ่มเติมอย่างละเอียด
ดังนี้

1. ชนิดผูกเรื่อง (Plot Story) เรื่องสั้นชนิดนี้เป็นเรื่องสั้นที่มีการกำหนดเค้าเรื่องไว้อย่าง
ซับซ้อน มีการผูกปมเรื่องไว้ให้เกิดความงุนงงสนเท่ห์ บางครั้งเนื้อหาในเรื่องก็ทำผู้อ่านเขวไปทางใด
ทางหนึ่ง ทำให้คิดแบบเดาเรื่องว่าน่าจะจบแบบนั้นแบบนี้ แต่พอถึงตอนจบเข้าจริง ๆ ผู้เขียนกลับ
หักมุมให้จบไปอีกทาง เป็นการจบที่ผู้อ่านคาดไม่ถึง

2. ชนิดเพ่งที่จะแสดงลักษณะของตัวละคร (Character Story) เรื่องสั้นชนิดนี้ต่างจากเรื่อง
สั้นชนิดที่ 1 ตรงที่มุ่งแสดงบุคลิกภาพของตัวละครเป็นหลัก เป็นการวาดภาพตัวละครออกมาทาง
ตัวหนังสือเพื่อชี้ให้เห็นว่าตัวละครนั้นๆ มีลักษณะนิสัยอย่างไร

ลักษณะของตัวละครที่กล่าวนี้เป็นลักษณะที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ เช่น คังแค้น
เกรี้ยวกราด มีเมตตา กรุณา มีความเชื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างฝังจิตฝังใจ ฉลาดเกินคน ใจจนถึงที่สุด
 เป็นต้น

3. ชนิดถ้อยฉากเป็นส่วนสำคัญ (Setting, Atmosphere Story) เรื่องสั้นที่ถ้อยฉากเป็นส่วนสำคัญนี้หมายถึงเรื่องสั้นที่ผู้เขียนเน้นการบรรยายฉาก โดยมีตัวละครเป็นส่วนประกอบที่เกี่ยวข้องกับฉากนั้น ๆ

4. ชนิดที่แสดงความคิดเห็น (Theme Story) เรื่องสั้นชนิดที่แสดงความคิดเห็นนี้เป็นเรื่องสั้นในแนวอุดมคติที่ต้องการชี้ให้เห็นประเด็นความคิดใดความคิดหนึ่งที่ผู้เขียนต้องการจะบอกหรือชี้ให้เห็นถึงความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์สังคมผ่านตัวละคร

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า เรื่องสั้นมีหลายชนิดได้แก่ เรื่องสั้นที่เน้นความสำคัญของโครงเรื่อง เรื่องสั้นที่เน้นความสำคัญของตัวละคร เรื่องสั้นที่เน้นความสำคัญของฉาก และเรื่องสั้นที่เน้นการแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน

การแบ่งกลุ่มของเรื่องสั้น

สุชาติ สวัสดิ์ศรี (2518, หน้า 38-41) ได้จัดแบ่งกลุ่มของเรื่องสั้นไว้ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มอรรถนิยม (Realism) ลักษณะงานเขียนจะใช้การบรรยายฉาก ตัวละคร ตลอดจนการสร้างปัญหาและข้อขัดแย้งต่างๆ เป็นในเชิงสมจริงทั้งหมด การดำเนินเรื่องมักเรียบง่ายและเข้าใจได้ทันที โดยถือรูปแบบ “การมองภายนอกเป็นหลัก” (Objectivity) และ “ความจริงที่เห็นคือความจริงที่แสดง” (Naturalism)

2. กลุ่มสัญลักษณ์ (Symbolism) ลักษณะการเขียนจะใช้สัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งมักปรากฏในการบรรยายฉาก ตัวละคร ตลอดจนรวมทั้งการสร้างปัญหาและข้อขัดแย้งต่างๆ การดำเนินเรื่องมักใช้กลวิธีย้อนกลับไปมา ความซ้ำซ้อนของจิตใต้สำนึก โดยใช้แบบ “การมองภายในเป็นหลัก” (Subjectivity)

3. กลุ่มเหนือจริง (Surrealism) ลักษณะการเขียนจะใช้สิ่งที่ดูเหมือนจริงมาเปรียบกับเรื่องราวที่เป็นไปไม่ได้และเป็นไปไม่ได้ บางครั้งใช้สัญลักษณ์ บางครั้งใช้การเล่าเรื่องที่เป็นโลกแห่งภาพฝัน บางครั้งใช้ลักษณะใกล้เคียงกับกลวิธีการเขียนนวนิยายวิทยาศาสตร์ บางครั้งใช้วิธีวาดภาพย้อนกลับไปตามแบบเทคนิคของภาพยนตร์รุ่นใหม่

4. กลุ่มกะเทาะ (Satirical) ลักษณะการเขียนเป็นไปในเชิงสมจริง หากแต่เสียดสีสะท้อนภาพสังคม ทำนองคล้ายกับนิทานเปรียบเทียบ

5. กลุ่มแปลกแยก (Alienation) ลักษณะการเขียนมีจุดอยู่ตรงที่เล็งเห็นว่าสภาพมนุษย์ในสังคมปัจจุบันได้ถูกตัดขาดออกจากความเชื่อและกฎเกณฑ์แบบเก่า การดำเนินเรื่องค่อนข้างเป็น “ราฟิงของจิตใต้สำนึก” (Monologue Subconscious) เสียดสีเป็นส่วนมาก บางทีก็ใช้การเปรียบเทียบกับลักษณะและการเสียดสีเยาะเย้ยมาอธิบายถึงการกระทำของตัวละคร ลักษณะที่คล้ายกับไร้เหตุผลสิ้นหวัง และถูกสังคมเมินหน้าเช่นนี้ปรากฏออกมาให้เห็นในแง่ของชีวิตที่ไร้สาระ

องค์ประกอบของเรื่องสั้น

เรื่องสั้นหนึ่ง ๆ นั้นจะมีองค์ประกอบที่สำคัญร่วมกัน คือ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละครฉาก บทสนทนา อารมณ์และบรรยากาศ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

โครงเรื่อง

สุพรรณิ โกศลวัฒน์ (2530, หน้า 6) อธิบายว่า โครงเรื่องคือ คำโครงเรื่องคร่าว ๆ ที่ผู้ประพันธ์วางไว้ตั้งแต่เริ่มเรื่องไปจนกระทั่งจบเรื่อง โดยกำหนดพฤติกรรม และเหตุการณ์ หรือความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาให้ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งผู้เขียนแต่ละคนอาจจะมีวิธีการสร้างโครงเรื่องต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับวาสนา เกตุภาค (มปป., หน้า 109) ที่กล่าวว่า โครงเรื่องคือคำโครงในการเขียนเรื่อง เปรียบเสมือนแปลนหรือแบบพิมพ์เขียวที่สถาปนิกเขียนขึ้นสำหรับนำไปเป็นแบบสร้างบ้าน

เพลินดา (นามแฝง, 2539, หน้า 17-18) กล่าวสรุปคำนิยามกว้าง ๆ ของโครงเรื่องว่า โครงเรื่องจะแสดงเหตุการณ์ไม่เฉพาะเพียงเรื่องเวลา แต่รวมถึงความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลของมัน นักเขียนจะต้องเลือกจัดแบ่งเหตุการณ์ว่า เหตุการณ์ใดเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องราว เหตุการณ์ใดเป็นตอนกลาง และเหตุการณ์ใดเป็นจุดจบของเรื่อง

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า โครงเรื่องหมายถึง การลำดับเหตุการณ์ก่อนหลังในเรื่อง เหตุการณ์เหล่านั้นต้องมีความต่อเนื่อง ซึ่งถ้าโครงเรื่องมีความน่าสนใจ ลำดับเหตุการณ์ได้อย่างเหมาะสม จะทำให้เรื่องชวนติดตาม สามารถดึงดูดให้ผู้อ่านติดตามเรื่องไปตลอด จนสามารถค้นพบแก่นเรื่องได้

แก่นเรื่อง

ไพโรจน์ บุญประกอบ (2539, หน้า 44) ให้คำนิยามของคำว่าแก่นเรื่องว่า แก่นเรื่องคือ แนวคิดรวบยอดหรือสาระสำคัญของเรื่องที่นักเขียนบรรจงสร้างสรรค์ขึ้น เป็นความหมายของเรื่องที่นักเขียนต้องการจะสื่อ แก่นเรื่องไม่ใช่เนื้อเรื่องหรือโครงเรื่อง แต่เนื้อเรื่องและโครงเรื่องจะช่วยให้ผู้อ่านค้นพบแก่นเรื่องได้เมื่ออ่านจบ

นอกจากนี้สุดารัตน์ เสรีวัฒน์ (อ้างในไพโรจน์ บุญประกอบ, 2539, หน้า 45) ยังได้แบ่งประเภทของแก่นเรื่องว่ามี 4 ประเภท คือ แก่นเรื่องแสดงทฤษฎี แก่นเรื่องแสดงอารมณ์ แก่นเรื่องแสดงพฤติกรรม และแก่นเรื่องแสดงภาพและเหตุการณ์

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า แก่นเรื่องคือแนวคิดที่สำคัญของผู้เขียนที่ต้องการจะสื่อให้แก่ผู้อ่านได้รับรู้ซึ่งสอดคล้องกับไว้ในเรื่อง และแก่นเรื่องสามารถจำแนกได้ 4 ประเภท คือ แก่นเรื่องแสดงทฤษฎี แก่นเรื่องแสดงอารมณ์ แก่นเรื่องแสดงพฤติกรรม และแก่นเรื่องแสดงภาพและเหตุการณ์

ตัวละคร

เปลื้อง ณ นคร (2540, หน้า 128) กล่าวว่า ตัวละคร (Character) เป็นคำที่ยืมเอาคำทางการละครมาใช้ หมายถึงตัวซึ่งมีบทบาทอยู่ในเรื่อง

วาสนา เกตุภาค (มปป., หน้า 109) ได้นิยามความหมายของตัวละครว่า ตัวละครคือบุคคลที่กล่าวถึงในเรื่อง เป็นผู้ที่มีการกระทำซึ่งจะทำให้เรื่องดำเนินไปได้ ตัวละครในเรื่องสั้นอาจแบ่งตามความสำคัญได้เป็น 2 ประเภท คือ ตัวละครสำคัญอันได้แก่ ตัวละครที่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่องมากที่สุด ซึ่งจะมีน้อยหรือมีเพียงตัวเดียว อีกประการหนึ่งคือตัวละครประกอบ จะมีก็ตัวที่ย่อยขึ้นอยู่กับเรื่อง

บุญยงค์ เกศเทศ (มปป., หน้า 299) และไพโรจน์ บุญประกอบ (2539, หน้า 77) กล่าวว่า ตัวละครหมายถึงผู้ประกอบพฤติกรรมตามเหตุการณ์ในเรื่องหรือเป็นผู้รับผลจากเหตุการณ์ในเรื่อง ตัวละครไม่จำเป็นต้องเป็นคนเท่านั้น อาจเป็นสัตว์ ต้นไม้หรือสิ่งของที่ไม่มีชีวิต แต่ทว่าผู้เขียนทำให้มันมีบทบาทเหมือนสิ่งมีชีวิต

ดังนั้นตัวละครจึงหมายถึงบุคคลที่ผู้แต่งสมมุติขึ้นมาเพื่อให้กระทำพฤติกรรมในเรื่อง คือผู้มีบทบาทในเรื่อง หรือเป็นผู้ทำให้เรื่องเคลื่อนไหวดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทาง ตัวละครตามนัยดังกล่าวนี้มิได้หมายถึงมนุษย์เท่านั้น หากแต่รวมถึงพวกพืช สัตว์ และสิ่งของด้วย ผู้เขียนบางคนนิยมใช้สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ ภาชนะ ฯลฯ เป็นตัวละคร มีความคิดและการกระทำอย่างคน

ฉาก

ฉากถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญและมักจะปรากฏอยู่ในเรื่องสั้นอยู่เสมอ สุพรรณิ โกศลวัฒน์ (2530, หน้า 53) และสมพร มั่นตะสูตร (2540, หน้า 243) กล่าวถึงฉากว่า หมายถึง สถานที่ เวลา และบรรยากาศ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมทุกอย่างที่ปรากฏในท้องเรื่องนั้นๆ ซึ่งลักษณะของฉากที่ดีนั้นควรมีรายละเอียดพอควรมีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องและบุคลิกลักษณะของตัวละคร

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าฉากหมายถึง เวลา สถานที่ หรือสภาพแวดล้อมของตัวละคร ที่ปรากฏอยู่ในเรื่อง เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่งของเนื้อหา ฉากหรือสภาพแวดล้อมของตัวละครจะเป็นสถานที่และบรรยากาศที่ทำให้ตัวละคร โดดแล่นไปตามเรื่องราว ฉากอาจจะจริง ๆ ที่มีอยู่ หรือไปดูไปสัมผัสได้

บทสนทนา

รัช ปลูก โนทก (2527, หน้า 74) กล่าวว่า บทสนทนา เป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของเรื่องสั้น และเป็นการแยกเรื่องสั้นออกจากการเล่านิทาน หรือนิยายโบราณของไทย การมีบทสนทนาเป็นการสร้างบรรยากาศให้เรื่องราวดูเหมือนจริงมากยิ่งขึ้น

ยุพร แสงทักษิณ (2538, หน้า 55) กล่าวถึงบทสนทนาว่า บทสนทนาเป็นส่วนประกอบสำคัญยิ่งสำหรับเรื่องสั้นบางเรื่อง เพราะช่วยให้เรื่องดำเนินไป และทำให้เห็นลักษณะบุคลิกของตัวละคร

นอกจากนี้ไพโรจน์ บุญประกอบ (2539, หน้า 45) ยังได้ให้นิยามของบทสนทนาว่า คือถ้อยคำที่ใช้ในการดำเนินเรื่องระหว่างตัวละครตั้งแต่สองตัวขึ้นไป

สรุปได้ว่า บทสนทนาหมายถึง คำพูดของตัวละครที่ใช้โต้ตอบกันในเรื่อง บทสนทนานับเป็นองค์ประกอบสำคัญของเรื่องบันเทิงคดีได้ประการหนึ่ง เพราะช่วยให้ผู้อ่านได้ทราบถึงแนวคิดของผู้แต่ง ทราบถึงบุคลิกลักษณะของตัวละคร ข้อขัดแย้งระหว่างตัวละคร ภูมิหลังและรายละเอียดต่าง ๆ ได้ โดยผู้แต่งไม่ต้องบรรยายหรือพรรณนาความให้ยืดเยื้อ นอกจากนี้ยังทำให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อมกันด้วย

อารมณ์และบรรยากาศ

ไพโรจน์ บุญประกอบ (2539, หน้า 86) กล่าวว่า อารมณ์และบรรยากาศเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบและรายละเอียดต่างๆ ในเรื่อง ขณะเดียวกัน อารมณ์และบรรยากาศที่ถูกสร้างขึ้นแล้วก็มีผลให้องค์ประกอบและรายละเอียดต่างๆ กระจ่างแจ้ง ประทับความรู้สึกของผู้อ่านเป็นอย่างดี

วาสนา เกตุภาค (มปป., หน้า 109) กล่าวถึงอารมณ์และบรรยากาศว่า อารมณ์และบรรยากาศจะปรากฏไปพร้อมกันกับฉาก และแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมซึ่งสรุปได้ว่า สำหรับเรื่องสั้นสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญกับฉากเป็นอย่างมากเพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องราวและมีอารมณ์ร่วมไปกับตัวละครเป็นอย่างดี

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543, หน้า 69) ได้ให้ความหมายของคำว่า บรรยากาศ ในเชิงวรรณกรรมว่า ที่ทำของผู้อ่านที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามแต่ผู้แต่งจะชักพาไป เช่น เส้าหมอง กราดเกรี้ยว ขมขื่น เยาะหยัน หรือขบขัน เป็นต้น ผู้แต่งอาจใช้เครื่องแต่งกายของตัวละคร สิ่งของเครื่องใช้ บทสนทนา จาก แสง สีและเสียง ฯลฯ เป็นเครื่องมือในการสื่อที่ท่าและทัศนคติดังกล่าวนั้นมายังผู้อ่านได้ เช่น ในตอนที่ผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านได้ทราบความรู้สึกของตัวละครที่ยังไม่แน่ใจว่า ตนเองจะสมหวังหรือไม่นั้น ผู้แต่งอาจจะกำหนดฉากให้เป็นเวลาตอนเช้ามืด ฟ้าเริ่มจะสว่าง ซึ่งเป็นเวลาที่ตัวละครมองอะไรไม่เห็นชัดเจนเพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่าบรรยากาศนี้มีสภาพเหมือน

จิตใจของตัวละคร นอกจากนี้อาจใช้เสียงเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อบรรยากาศได้เช่นกัน เช่น เสียงที่แหบแห้งสั้นครีของตัวละคร หรือเสียงดนตรีที่โหยหวน ก็อาจจะสื่อภาวะอารมณ์ที่ว่าเหงาของตัวละครได้ เป็นต้น แต่การที่ผู้อ่านจะทราบที่ท่าหรือเกิดทัศนคติตามผู้แต่งได้นั้น ผู้อ่านจำเป็นต้องอ่านเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้เขียนจงใจสื่อมาให้ผู้อ่านอย่างละเอียด ทั้งนี้ เพราะการอ่านอย่างละเอียดนั้น นอกจากจะมีส่วนช่วยให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมไปกับผู้แต่งและตัวละครตลอดจนเหตุการณ์ในเรื่องอีกด้วย

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าอารมณ์และบรรยากาศ คือสภาวะการแสดงออกทางอารมณ์ของตัวละครหรือสภาวะที่เกิดขึ้นกับฉากที่กำลังดำเนินเรื่องอยู่ ซึ่งอารมณ์และบรรยากาศมีส่วนช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวละครได้เป็นอย่างดี

แนวทางในการสอนเขียนเรื่องสั้น

การสอนเขียนเรื่องสั้นนั้นถึงแม้จะเป็นเรื่องที่ยาก หากจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในกระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอนควรมีแนวทางในการสอนที่เหมาะสมและสอดคล้องใช้ความสามารถในการดึงเอาความคิดและจินตนาการของผู้เรียนให้ออกมา เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดศักยภาพในด้านการเขียนแล้วเรื่องสั้นก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยากในการสอน

ไพโรจน์ บุญประกอบ (2539, หน้า 221-232) ได้ให้แนวทางในการสอนเขียนเรื่องสั้นและนวนิยาย ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. วิธีเดียวที่จะทำให้เขียนเรื่องสั้นและนวนิยายได้คือ การลงมือเขียน พยายามหาสิ่งที่จะกระตุ้นให้มีความอยากเขียน อะไรก็ตามที่สามารถปลุกเร้าให้ต้องการเขียนได้ จงใช้ให้เต็มที่
2. เริ่มเขียนเรื่องที่ยากเขียน เพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวหรือเกิดจากกระทบความรู้สึกอย่างรุนแรง เพราะประสบการณ์ในการสอนเขียนยืนยันว่าผู้ศึกษาฝึกฝนการเขียนมักจะเขียนได้ดี เพราะมีอารมณ์ความรู้สึกกับสิ่งที่เขียนจริงๆ
3. ผู้ศึกษาฝึกฝนการเขียนจะต้องหมั่นสังเกตพิจารณาผู้คน เหตุการณ์ ฟังมาก อ่านมาก จนกระทั่งสามารถสร้างรายละเอียดในการเขียนเรื่องได้
4. ในการตั้งชื่อเรื่องจะต้องตั้งให้สอดคล้องกับเรื่องที่เขียนซึ่งมีข้อเสนอแนะว่า ผู้ศึกษาฝึกฝนการเขียนควรจดจำสำนวนไทย วลีที่คมคายชวนคิด ซึ่งอาจได้จากการอ่าน การฟัง หรือคิดขึ้นเองแล้วสะสมไว้ บางทีอาจจะช่วยให้หาชื่อเรื่องที่สนใจได้สะดวกรวดเร็ว
5. หักวิพากษ์วิจารณ์เรื่องสั้นหรือนวนิยายที่อ่าน และรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่น การอ่านเป็นพื้นฐานสำคัญของการฝึกฝนการเขียนอยู่แล้ว แต่มีให้อ่านเรื่อยไปพอให้ได้จำนวนเล่มมากๆ เท่านั้น ในการอ่านเรื่องสั้นหรือนวนิยายแต่ละเรื่องแต่ละเล่ม อย่างน้อยที่สุดผู้ศึกษาฝึกฝน

การเขียนควรมีความคิดเห็นต่อเรื่องที่อ่าน บอกตัวเองให้ได้ว่าถ้าเรื่อนั้นดี อ่านแล้วประทับใจ ด้วยเหตุผลใด เรื่องใด ตอนใดอ่านแล้วรู้สึกประทับใจ ขาด ๆ เกิน ๆ ไม่กลมกลืน ก็ให้สมมุติว่าเรื่อนั้นตอนนั้นเราเป็นผู้เขียนเอง เราจะแก้ไขอย่างไร นี่ถือเป็นการวิจารณ์และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมฝึกรเขียนด้วย

6. เรียนรู้นิสัยในการเขียนของตัวเอง นักเขียนแต่ละคนมักมีนิสัยเฉพาะของตนในการทำงานเขียน ซึ่งนิสัยในการเขียนน่าจะมาจากการที่นักเขียนผู้นั้นได้เลือกแล้วว่าเวลาใด บรรยากาศแบบใดที่เขาจะเขียนหนังสือได้ดีที่สุด เขาจะเลือกเวลานั้น และสร้างบรรยากาศแบบที่เขาต้องการเพื่อทำงานเขียน

คณาจารย์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช (2529, หน้า 643-655) ได้เสนอวิธีการสอนเขียนเรื่องสั้นโดยแยกตามองค์ประกอบแต่ละส่วนตามลำดับดังนี้

1. การเขียนโครงเรื่อง ก่อนจะวางโครงเรื่องผู้ฝึกฝนการเขียนจะต้องทราบถึงลักษณะของโครงเรื่องที่ดีด้วย โดยพิจารณาจากแนวทางดังนี้

1.1 มีความสัมพันธ์กันระหว่างเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องเหมือนลูกโซ่ เริ่มจากส่วนที่เล็กไปสู่ส่วนที่ใหญ่ มีรายละเอียดประกอบเท่าที่จำเป็น

1.2 มีความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลในเรื่อง

1.3 มีกลวิธีในการลำดับเรื่องให้เข้าใจกระจ่าง

1.4 สร้างเงื่อนไขให้ผู้อ่านสนใจติดตามต่อไป โดยแสดงปัญหาหรือเปิดเผยเรื่องไม่ละเอียด แล้วจึงคลี่คลายปัญหาหรือขยายรายละเอียด

1.5 มีข้อขัดแย้งที่น่าสนใจ เช่น ขัดแย้งต่อผู้อื่น ต่อตนเอง ต่อสังคมหรือต่อธรรมชาติ

1.6 ไม่มีเหตุบังเอิญเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงไป ผู้แต่งควรใช้วิธีการอื่นแบบคายและสมจริงในการคลี่คลายปม

1.7 ชี้ให้ผู้อ่านเห็นโลกหรือสังคมอย่างกว้างขวาง

2. การเล่าเรื่อง โดยทั่วไปมักนิยมอยู่ 2 วิธีคือ

2.1 ตัวละครเป็นผู้เล่าเรื่องเอง ซึ่งตัวละครดังกล่าวอาจเป็นตัวละครสำคัญ คือเจ้าของเรื่อง หรือเป็นตัวละครที่ไม่สำคัญเลย

2.2 ผู้เขียนเป็นผู้เล่าเรื่องในฐานะเกี่ยวข้องกับตัวละครในเรื่อง

2.3 ผู้เขียนเล่าเรื่องโดยยังเข้าไปในความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร

3. การเริ่มเรื่อง มักใช้ได้หลายวิธี ดังนี้

3.1 ใช้บทสนทนา

3.2 ใช้การพรรณนา

3.3 ใช้ถ้อยคำ

3.4 สร้างนาฏการหรือการกระทำของตัวละครที่ทำให้เกิดความน่าสนใจอย่างรวดเร็ว

4. การดำเนินเรื่อง ผู้แต่งสามารถเลือกการดำเนินเรื่องจากกลวิธีดังต่อไปนี้

4.1 การดำเนินเรื่องตามปฏิทิน คือการเล่าเรื่องตามลำดับก่อนหลังของเหตุการณ์

4.2 การดำเนินเรื่องย้อนหลัง คือการเล่าเรื่องโดยเปิดเรื่องตอนใดตอนหนึ่งแล้ว จึงเล่าย้อนกลับมา โดยให้ตัวละครนึกย้อนอดีตของตน หรือผู้เขียนเล่าเรื่องย้อนว่าก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์นี้ ได้มีเรื่องราวสำคัญอย่างใดเกิดขึ้นมาก่อนบ้าง

4.3 ดำเนินเรื่องสลับไปสลับมา คือการเล่าเรื่องที่เกิดต่างสถานที่สลับไปมา

5. การเสนอตัวละคร ตัวละครในเรื่องไม่จำเป็นต้องเป็นคนเสมอไป อาจเป็นสัตว์ สิ่งของ หรือสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น ต้นไม้ แต่ตัวละครเหล่านั้นเมื่ออยู่ในเรื่องสั้น ก็จะต้องมีบทบาทเทียบเท่ากับตัวละครที่เป็นคน คือคิดหรือกระทำการอย่างคน ตัวละครที่น่าสนใจจะต้องมีลักษณะที่แปลกทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ผู้แต่งจะต้องสร้างตัวละครทั้งทางด้านบุคลิกภาพและลักษณะนิสัย อีกทั้งกำหนดบทบาทของตัวละครเพื่อให้สอดคล้องกับเรื่อง

6. การเขียนบทสนทนา คำพูดของตัวละครในเรื่องต้องเป็นคำพูดที่เหมาะสมแก่สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาของตัวละคร ซึ่งบทสนทนาในเรื่องสั้นควรมีลักษณะดังนี้

6.1 เป็นภาษาพูดที่สมจริง เหมาะกับบุคลิกและสถานการณ์ของเรื่อง

6.2 แสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของตัวละครได้อย่างชัดเจน

6.3 เสนอปรัชญา แนวคิดของผู้เขียนให้ผู้อ่านรับรู้

6.4 แสดงให้เห็นถึงบรรยากาศที่สมจริง

7. การสร้างบรรยากาศ การเขียนเรื่องสั้นไม่จำเป็นต้องให้รายละเอียดของสถานที่ เวลา และบรรยากาศของเรื่องมากเกินไป แต่ควรบรรยายอย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่กระชับ

นอกจากนี้ควรใช้ฉากที่สมจริง เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงบรรยากาศของเรื่องได้อย่างดี ทั้งยัง

ก่อให้เกิดจินตนาการร่วมกับผู้อ่านร่วมอยู่ในที่นั้นด้วย ซึ่งการสร้างฉากสามารถใช้ได้หลายวิธี เช่น

7.1 การบรรยายโดยผู้แต่ง

7.2 การใช้ภาษาถิ่นของตัวละคร

7.3 การเล่าถึงประเพณีท้องถิ่น

7.4 การใช้ภูมิหลัง หรือเหตุการณ์ในอดีต ทำให้ทราบถึงสถานที่และสมัยที่เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น

8. การจบเรื่องหรือปิดเรื่อง การเขียนเรื่องสั้นที่ดีนั้น นอกจากจะเน้นที่แก่นของเรื่องแล้ว ยังต้องจบเรื่องให้ดีอีกด้วย เพราะการจบเรื่องจะสามารถสร้างความประทับใจให้ผู้อ่าน เนื่องจาก

เป็นการคลี่คลายปมของเรื่อง หรือเปิดโปงเรื่องบางส่วนที่ผู้เขียนปกปิดไว้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความพอใจหรือประทับใจ

จากที่กล่าวมาพอสรุปแนวทางในการสอนเขียนเรื่องสั้นว่า ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว และแน่นอนสำหรับการฝึกฝนการเขียนเรื่องสั้น ผู้เขียนต้องทำการศึกษาทฤษฎี องค์ประกอบ และกระบวนการในการเขียน และการศึกษาจากผู้มีประสบการณ์ในการเขียนเรื่องสั้น นักเขียนที่มีชื่อเสียง แล้วนำความรู้ที่ได้จากการสังเกต และรวบรวมมาทำการวิเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางในการฝึกฝนการเขียน ซึ่งขั้นตอนนี้ผู้ฝึกฝนการเขียนจะต้องใช้ความรู้ ความคิด จินตนาการ และประสบการณ์ของตน ในการสร้างสรรค์งานเขียนเรื่องสั้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชุดิมา ต๊ะพงษ์ (2542) ได้ศึกษาการใช้เทคนิคการคิดเชิงเห็นภาพ ในการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาแผนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยใช้เทคนิคการคิดเชิงเห็นภาพเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังจากที่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคการคิดเชิงเห็นภาพ สูงกว่าก่อนการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วีระศักดิ์ บางโรย (2543) ได้ทำการศึกษาวิจัยผลการใช้กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในการสอนเขียนร้อยกรองสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนเขียนร้อยกรองโดยใช้กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์มีการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนร้อยกรองสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

วิภาฤดี วิภาวิน (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการสอนเชิงสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้สื่อประสมเพื่อศึกษาความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์และศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้สื่อประสม ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนเขียนเชิงสร้างสรรค์โดยใช้สื่อประสมมีความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนมีความคิดเห็นที่ดีต่อการเรียนโดยใช้สื่อประสม

บงกช ลำราญ (2543) ได้ศึกษาวิจัยผลของรูปภาพสองแบบต่อการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 40 คน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2541 ผลการวิจัยพบว่า ผลของรูปภาพสองแบบต่อการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษมีความแตกต่างกัน

แต่มีความสนใจและความตั้งใจของนักเรียนไม่แตกต่างกัน นักเรียนมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้น

ปฏิพันธ์ อุทยานกุล (2545) ได้ศึกษาวิจัยการใช้กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์เพื่อสอนเขียนเรื่องสั้นสำหรับนักศึกษาวิชาเอกภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่ได้รับการสอนเขียนเรื่องสั้นโดยใช้กิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ มีพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการเขียนเรื่องสั้นสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วิไลพร อ้ายสม (2546) ได้ศึกษาวิจัยผลของการใช้ภาพเพื่อการเขียนเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนเขียนเชิงสร้างสรรค์โดยใช้ภาพที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับบุคคล สัตว์ ทิวทัศน์ กีฬา สถานที่ท่องเที่ยว และประเพณีวัฒนธรรม เป็นสื่อมีความสามารถในการเขียนเชิงสร้างสรรค์สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นันทนา ยาวีราช (2546) ศึกษาการพัฒนาทักษะการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบซินเนคติกส์ ผลการวิจัยพบว่า 1. ได้แผนการสอนทักษะการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบซินเนคติกส์ จำนวน 5 แผน แผนละ 2 ชั่วโมง รวมเวลาในการสอน 10 ชั่วโมง สามารถพัฒนาทักษะการเขียนเรื่องสั้นของนักเรียนได้ดี 2. ผลสัมฤทธิ์การเขียนเรื่องสั้นโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้แบบ ซินเนคติกส์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนส่วนใหญ่ผ่านเกณฑ์ 60% โดยได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 63.56

งานวิจัยข้างต้นที่ได้กล่าวมาทำให้เห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเป็นความสามารถเฉพาะของบุคคลที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาได้โดยการเลือกใช้สื่อ ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดที่หลากหลาย มีอิสระในด้านการคิด และการใช้ภาพเพื่อเป็นสื่อในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ถือได้ว่ามีความสำคัญในการเรียนรู้ ทั้งองค์ประกอบของภาพยังช่วยกระตุ้นความคิด เร้าอารมณ์ ความรู้สึกของผู้เรียน เพื่อให้เกิดแรงบันดาลใจอันสร้างสรรค์ในการเขียนได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะเห็นได้จากผลการทดลองที่นักเรียนที่ได้รับการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์นั้นย่อมมีผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน